

BULLETIN OF ECONOMIC THEORY AND ANALYSIS

Journal homepage: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/beta>

Sürdürülebilir Kalkınma Politikası Aracı Olarak Çevre Vergileri: Türkiye ve Seçilmiş Ülkelerde Çevre Vergilerinin Değerlendirilmesi

Yasemin ÇELİK <https://orcid.org/0000-0003-2010-1725>

İhsan Erdem SOFRACI <https://orcid.org/0000-0001-5622-6250>

To cite this article: Çelik, Y. & Sofracı, İ., E. (2022). Sürdürülebilir Kalkınma Politikası Aracı Olarak Çevre Vergileri: Türkiye ve Seçilmiş Ülkelerde Çevre Vergilerinin Değerlendirilmesi. *Bulletin of Economic Theory and Analysis*, 7(1), 1-31.

Received: 01 Feb 2022

Accepted: 24 May 2022

Published online: 30 June 2022

©All right reserved

Bulletin of Economic Theory and Analysis

Volume VII, Issue 1, pp. 1-31, 2022

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/beta>

Original Article / Araştırma Makalesi

Received / Alınma: 01.02.2022 Accepted / Kabul: 24.05.2022

Sürdürülebilir Kalkınma Politikası Aracı Olarak Çevre Vergileri: Türkiye ve Seçilmiş Ülkelerde Çevre Vergilerinin Değerlendirilmesi

Yasemin ÇELİK^a

İhsan Erdem SOFRACI^b

^aYüksek Lisans Öğrencisi, Mersin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Mersin, TÜRKİYE

<https://orcid.org/0000-0003-2010-1725>

^bProf. Dr., Mersin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Mersin, TÜRKİYE

<https://orcid.org/0000-0001-5622-6250>

ÖZ

Küresel kamusal bir mal olan çevre hem günümüz hem de gelecek nesilleri etkileyebilecek oldukça önemli dışsal maliyetlere sahiptir. Teknolojik gelişmelerle birlikte, üretim ve tüketim faaliyetlerinin hızla artması sonucunda kıt olan doğal kaynaklar tükenme noktasına gelmiştir. Tüm bu gelişmeler başta insanoğlu olmak üzere dünyadaki tüm canlılar için tehdit oluşturmaktadır.

Çevre vergileri negatif dışsallıkları içselleştirmek için önemli bir maliye politikası aracı olarak kullanılmakta ve neredeyse tüm dünya ülkelerinde kamusal bir çözüm olarak kabul görmektedir. Bu bağlamda çalışmanın temel bulgusu, gelişmiş olan ülkeler sürdürülebilir kalkınma hedefini gerçekleştirmek üzere çevre politikalarına odaklanırken, gelişmekte olan ülkeler ise kalkınma hedefine zarar vereceği gerekçesiyle çevre politikasını benimsemekte tereddüt etmektedirler. Bu çalışmada, Türkiye ve çeşitli dünya ülkelerindeki çevre vergilerinin gelişimi karşılaştırmalı olarak ele alınmakta ve çevre politikasına ilişkin çıkarımlar yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Sürdürülebilir
Kalkınma,
Çevre Politikası,
Çevre Vergileri

JEL Kodu

Q01, Q50, Q58

İLETİŞİM Yasemin ÇELİK ✉ yasemincelik3347@gmail.com 📧 Mersin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Mersin, TÜRKİYE

Environmental Taxes as a Tool of Sustainable Development Policy: Evaluation of Environmental Taxes in Turkey and Selected Countries

ABSTRACT

The environment, a global public good, has quite significant external costs that can affect both present and future generations. With the advancement of technology and the rapid increase in production and consumption activities, scarce natural resources have reached the point of exhaustion. All these developments threaten all living things on earth, especially humans.

Environmental taxes are often used as a policy tool to internalize negative externalities and are generally seen as a public solution by almost all world countries. In this context the main finding of the study, developed countries focus on environmental policy to achieve sustainable development goals, while developing countries are hesitant to adopt environmental policies that could harm their development goals. In this study, we compared trends in environmental taxes in Turkey and various other countries and made conclusions on environmental policies.

Keywords

Sustainable Development, Environmental Policy, Environmental Taxes

JEL Classification

Q01, Q50, Q58

1. Giriş

Hızla artmakta olan nüfus ile birlikte kendini giderek gün yüzüne çıkaran ekolojik dengenin bozulması beraberinde bir takım olumsuz dışsallıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu olumsuz dışsallıkların etkileri doğal ve ekonomik yaşam açısından küresel tehdit oluşturmaya başlamıştır. Söz konusu tehditleri ortadan kaldıracak adıma, dünya genelinde çevre politikalarına daha yoğun bir biçimde yönelme söz konusu olmaktadır.

Çevre kirliliğinin neden olduğu olumsuz dışsallıkların, özellikle 1970'li yıllardan itibaren, dünya geneline yayılmasının anlaşılması üzerine çeşitli çözüm arayışlarına yönelim başlamıştır. Bu anlamda, uluslararası ölçekte konferanslar, anlaşmalar, sözleşmeler, zirveler ve toplantılar düzenlenmiştir. Ancak sanayisi gelişmiş ülkelerin çevreye yönelik düzenlenen önlemler konusunda mali endişeler duymalarından ötürü önlem almada isteksiz bir duruş sergilemeleri ve düzenlenen anlaşmaların yaptırım güçlerinin de zayıf ve etkisiz olması, çevre kirliliği sorununun uluslararası ölçekte önlenmesi amacının gerçekleştirilmesini güçleştirmiştir. Özellikle küreselleşme sürecine girilmesiyle birlikte çok uluslu dev şirketlerin üretimlerini daha ucuz ve daha niteliksiz iş gücünü barındıran gelişmekte olan ülkelere kaydardıkları da görülmüştür. Çok uluslu şirketlerin çoğu doğal kaynakların çıkarılmasına, doğal kaynakların işlenmesine hatta makine ve teçhizat gibi imalat sanayi sektörüne ağırlık veren bir politika stratejisi izlemiştir. Çevre sorunlarına en çok neden olan

sektörlere bakıldığında ise başta petrol-kimya sektörü olmak üzere lastik, otomotiv, elektronik, tütün, ilaç ve gıda maddeleri üretimi şeklinde sıralanabilir.

Dünya Bankası, çevresel bozulmayı yalnızca insan sağlığını olumsuz etkilediği için değil, aynı zamanda ekonomik büyümeyi de olumsuz etkilediği için insanlığın karşı karşıya olduğu en büyük tehditlerden biri olarak görmektedir (Rufael & Weldemeskel , 2021). Aynı şekilde, Birleşmiş Milletler de “dünya hemen şimdi harekete geçmez ise iklim değişikliğinin felaket etkisinin günümüzde mevcut olan Covid-19 salgınından çok daha büyük olacağı” konusunda Sürdürülebilir Kalkınma Raporu 2020 ‘de ciddi bir uyarıda da bulunmaktadır. Hükümetler ve işletmeler, düşük sera gazı emisyonuna ulaşmak, iklime dirençli ekonomiler ve toplumlar haline gelebilmek için bu krizden çıkarılacak dersleri ve fırsatları, Paris Anlaşması ve Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçevesi 2015-2030'a ulaşmak için gereken geçişleri hızlandırmak, çevre ile ilişkiyi yeniden tanımlamak, sistematik ve dönüşümsel değişiklikler yapmak için kullanılmalıdır. Bu ciddi uyarının altında yatan neden ise, özellikle 2019 yılının ikinci en sıcak yıl olması ve dolayısıyla tüm kıtalarda büyük orman yangınlarına, kasırgalara, kuraklıklara, sellere ve diğer iklim felaketlerine yol açmasıyla birlikte küresel ısınmanın da paralel olarak arttığı gerçeğidir (UN, 2020: 50). Nihayet, İskoçya'nın Glasgow kentinde gerçekleştirilen 26. BM İklim Değişikliği Konferansı'nda (COP26) ülkeler, iklim değişikliğine karşı alınacak bir dizi önlemi içeren bir anlaşmayı imzalamışlardır. Söz konusu bu anlaşma, kömürün aşamalı olarak azaltılması taahhüdü, emisyon azaltma planlarının düzenli olarak gözden geçirilmesi ve geliştirmekte olan ülkelere daha fazla finansal destek verilmesi gibi önemli kararları içermektedir. Ancak, kömür taahhütleri vb. gibi konularda ilgili taslak metinlerde yer alan ifadelerin değiştirilmesi de tartışmalara neden olmuştur.

Bu bağlamda çalışmanın amacı; giderek içinden çıkılmaz bir hal alan çevre kirliliğinin azaltılması ve önlenmesi amacıyla uygulamaya konulan çevre ile ilişkili vergileri incelemektir. Bununla birlikte sadece Türkiye'nin uygulamış olduğu çevre politikası uygulamalarına bağlı kalmayarak, dünya ülkelerinin de uygulamalarından faydalanarak, çevreye duyarlı bir ekonomik yapının oluşturulması ve sürdürülebilir bir kalkınma için önemli bir politika aracı olan vergilerden faydalanılması gerektiğini vurgulamaktır.

Çalışmanın ilk bölümünde sürdürülebilir kalkınmanın tanımı ile genel hatlarına değinilmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde, sürdürülebilir kalkınma bağlamında çevre vergilerinin tanımı ve özellikleri ifade edilerek, çevre vergilerinin Türkiye'deki gelişimi ile çeşitli

çevre vergisi uygulamalarından söz edilmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, seçilmiş ülkelerin çevre vergileri konusunda örnek uygulamaları ve Türkiye ile dünya ülkelerinin çevre vergileri karşılaştırmalı olarak tablo ve grafikler yardımı ile açıklanmaktadır. Çalışma sonuç ve değerlendirme yapılarak sonlandırılmaktadır.

2. Sürdürülebilir Kalkınma

Gelişmekte olan ülkelerde çok sayıda insanın gıda, giyecek, barınma, iş gibi temel ihtiyaçları karşılanmamaktadır. Ayrıca insanların temel ihtiyaçlarının ötesinde, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi için meşru istekleri de vardır. Yoksulluğun ve eşitsizliğin var olduğu bir dünya, her zaman ekolojik kriz vb. diğer birçok krizlere de eğilimli olacağı ihtimaliyle karşı karşıyadır. Bu açıdan sürdürülebilir kalkınma; herkesin temel ihtiyaçlarını karşılamayı ve daha iyi bir yaşama olan özlemlerini tatmin etmek için tüm fırsatlara erişebilmesini gerektiren bir anlayış olarak tanımlanmaktadır (Brundtland, 1987).

Sürdürülebilir kalkınmaya yönelik anlayış 1970’li yıllarda uluslararası düzeyde ele alınan önemli konulardan biri olmuş ve bilim insanlarının, çevre sorunlarını ekonomi ile ilişkilendirerek araştırma konularında yer vermeleriyle birlikte gelişim göstermiştir. 1972 yılında Roma Kulübünün yayınlamış olduğu ‘‘Büyümenin Sınırları’’ adlı raporda ilk kez kalkınma politikalarında, doğal çevre ile ekonominin karşılıklı ilişkisinin birlikte ele alınması gerektiği konusunda kapsamlı bir uyarı yapılmıştır. Bununla birlikte, aynı dönemde düzenlenmiş olan Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı’nda kalkınma ile ekoloji arasındaki köprüyü oluşturan eko-kalkınma politikası bağlamında, ‘‘gelecek nesillere ait kaynakların korunması ve insan merkezilik’’ konuları sürdürülebilir kalkınmanın iki önemli temel unsuru olarak gündeme getirilmiştir. Ancak çevre vergilerinin küresel düzeyde bir politika halini alması 1992’de Rio de Janeiro şehrinde düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio Konferansı)’dan sonra olmuştur (Toprak, 2018: 813-815).

Ekonomik kalkınma bağlamında sürdürülebilirlik kavramına dünyada farkındalık oluşturulması yine Birleşmiş Milletler bünyesinde önemli bir komisyon olan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından 1987 yılında yayınlanan, günümüzde Brundtland Raporu olarak bilinen (diğer adıyla ‘‘Ortak Geleceğimiz’’ adlı rapor) raporun yayınlanmasıyla olmuştur. Ortak Geleceğimiz adlı raporda sürdürülebilir kalkınmanın amaçları şu şekilde belirtilmiştir (Brundtland, 1987);

- Büyümei canlandırmak
- Büyümenin kalitesini değiştirmek
- Temel insan ihtiyaçları karşılamak
- Sürdürülebilir nüfus seviyesini sağlamak
- Kaynak tabanının korunması ve geliştirilmesi
- Teknolojiye yeniden yön vermek ve riski yönetmek
- Karar vermede çevre ve ekonomiyi birleştirmek

Brundtland Raporu, sürdürülebilir kalkınmayı; “Gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerinden ödün vermeden bugünün ihtiyaçlarını karşılayan bir gelişim süreci” olarak tanımlamaktadır. Tanımda ihtiyaçlar ve sınırlamalar olmak üzere iki temel kavrama odaklanılmaktadır. Bunlardan ilki olan “ihtiyaçlar” kavramı, özellikle öncelik verilmesi gereken temel ihtiyaçları ele almaktadır. Bu öncelik verilmesi gereken temel ihtiyaçların başında dünyadaki yoksulların temel ihtiyaçları gelmektedir. İkinci kavram olan sınırlamalar ise çevrenin günümüzdeki ve gelecekteki ihtiyaçları (talepleri) karşılama kabiliyetine teknoloji ve sosyal organizasyonun getirmiş “sınırlamaları” veya kısıtlamaları kastetmektedir (Brundtland, 1987).

Bu tanımdan yola çıkarak gelecek nesillerin gereksinimlerini dikkate alan, kaynak israfına sebebiyet vermeden ve ekonomi ile çevre arasındaki dengeye önem veren sürdürülebilir kalkınma kavramının; toplum, çevre ve ekonomi olarak üç boyuttan oluştuğunu söylemek mümkündür (Toprak, 2018: 813-814). Brundtland Raporu’nda yapılan resmi tanımlamadan hemen sonra 1992 yılında Rio Konferans’ında kalkınmaya ve çevreye odaklanarak stratejiler oluşturulmuş ve “İnsanlık tarihi bir dönüm noktasındadır” cümlesiyle 21.yüzyılın gündemi belirlenmiştir. Kyoto Protokolü’nde küresel ısınma ve iklim değişikliğine değinilmiş ve bu sorunlarla mücadelenin genel çerçevesi belirlenmiştir. 2000 yılında ise BM Binyıl Kalkınma Zirvesi’nde Binyıl Kalkınma Hedefleri tespit edilmiştir. 2002 yılında da Rio Zirvesi’nde alınan kararların uygulanması ve daha etkili stratejilerin ortaya koyulabilmesi için Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi gerçekleştirilmiştir (Soylu, 2020).

Günümüzde kuruluş amacı doğrudan çevre sorunlarıyla mücadele etmek olan hükümetler arası bir örgüt bulunmamakla birlikte, bu süreçte aktif görev alan ve devletlerin temsil ettiği birçok uluslararası aktörler bulunmaktadır. Bu uluslararası aktörler başta Birleşmiş Milletler ve Avrupa

Birliği olmak üzere; OECD, Dünya Bankası, FAO (Gıda ve Tarım Örgütü), UNDP (Birleşmiş Milletler Gelişme Programı), EEA (Avrupa Çevre Ajansı) ve WHO (Dünya Sağlık Örgütü) olarak gösterilebilir. Bu aktörlerin dışında dünyada en önemli hükümetler dışı uluslararası örgüt (NGO) olan Greenpeace (Yeşil Barış Örgütü) 1971 yılından beri dikkat çekici eylemleri ile ses getirmektedir (Sönmezoğlu & Erler Bayır, 2012).

3. Çevre Vergileri

Çevre kirliliği, dikkat gerektiren bir seviyeye ulaştıktan sonra, birçok ülke iklim değişikliği sorununu ve çevre kirliliğini hafifletmek amacıyla çeşitli önlemler almıştır. Ekonomi ve çevre arasındaki etkileşimi düzenlemekte olan çevre vergileri bu önlemlerden birini oluşturmaktadır. Çevre vergilerinden elde edilen gelirler ise, doğanın korunmasına ve daha yeşil üretime dayalı sürdürülebilir ekonomilerin teşvik edilmesine tahsis edilmektedir (Miceikiene vd, 2018: 286-287).

Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı, kısa vadeli ekonomik faydaları öngörmek yerine uzun vadeli ve kuşaklar arası sosyal ve ekolojik faydaları öngörmektedir. Bununla birlikte, ekolojik dengeyi de gözetilen bir kalkınma sürecini hedeflemektedir (Toprak, 2018). Sürdürülebilir kalkınma hedefinin gerçekleştirilebilmesi için vergi sistemi oldukça önemli bir unsurdur. Çünkü vergiler sürdürülebilir kalkınma sürecinde belirli eylemleri/faaliyetleri teşvik etmek için de kullanılabilir. Dolayısıyla çevre vergileri, düzenleyici vergiler olarak çevresel sorunlarla mücadele etmede kullanılan önemli mali araçlardan biridir. Çevre vergileri, geçmişteki faaliyetlerin neden olduğu negatif dışsallığın içselleştirilmesi için gerekli olan kaynakların elde edilmesini sağlarken, gelecekte gerçekleşmesi muhtemel olan kirlilik faaliyetlerinin önlenmesi anlamında da önemli bir politika aracı olduğunu göstermektedir.

Özellikle 1980'li yılların başlarından itibaren çevresel sorunların çözümü konusunda geliştirilen fiyat temelli maliye politikası araçlarından yararlanılması görüşü egemen olmuştur. İlk olarak 1990'lı yılların başında İskandinav ülkelerinde çevresel vergi reformlarıyla karşılaşılmaktadır. Özellikle emek ve sermaye üzerindeki vergi yükünü çevrenin kirlenmesine neden olan kaynaklara kaydırmak amacıyla, önemli çevre vergisi reformları gerçekleştirmişlerdir. İlerleyen dönemde bu politikaları Almanya, İngiltere ve Hollanda gibi diğer Avrupa ülkeleri de takip etmiştir (Gündüz & Agun, 2013).

Ekolojik vergiler, daha çok yabancı ülkelerdeki uygulamalarla birlikte gelişim göstermiş olduğundan İngilizce' de kavram olarak "Eco-taxes" veya "Green tax" şeklinde ifade

edilmektedir (Jamali, 2007: 74-75). Literatürde çevre vergileri yeşil vergiler, ekolojik vergiler, eko-ücretler, eko-vergiler veya Pigovian vergiler olarak ifade edilmektedir (Debniak, 2018). Ayrıca literatürde ‘‘Environmental taxes’’ anlamına gelen çevresel vergiler veya ‘‘Pollution taxes’’ anlamına gelen kirlilik vergileri olarak da kullanılmaktadır (Jamali, 2007: 74-75).

"Çevre vergileri" kavramı genellikle Pigovian vergiler olarak yorumlanmakta, sosyal maliyetler veya negatif dışsallıklar ise üretim ve tüketim faaliyetlerinin çevresel sonuçlarıyla ilişkilendirilmektedir (Frone & Constantinescu, 2019). Vergilerin bir araç olarak çevresel dışsallıkların önlenmesi amacıyla kullanılmasını öneren ilk kez A.C. Pigou olmuştur. Bu kapsamda Refah Ekonomisi adlı çalışmasına istinaden günümüzde çevre vergileri Pigovian vergiler olarak anılmaktadır. Pigou'ya göre negatif bir dışsallık yayan tüketim veya üretim malı kullanımına birim başına uygun bir vergi konulmalıdır. Söz konusu bu miktar belirlenirken marjinal özel maliyet ve marjinal sosyal maliyet arasındaki negatif dışsallıktan dolayı ortaya çıkan farkı yani marjinal zararı dikkate alarak vergi uygulanmalıdır. Dolayısıyla marjinal zarar miktarı kadar birim başına vergi konulması piyasa başarısızlığının da giderilmesine yardımcı olacaktır. Bu durumun tersi, pozitif dışsallıkların varlığını durumunda sübvansiyon uygulamasında da geçerlidir ve bu durumda dışsal faydaya eşit miktarda sübvansiyon uygulanması önerilmektedir (Pigou, 1952 aktaran Yüksel, 2013: 174-176).

Pigou'nun yapmış olduğu Refah Ekonomisi adlı çalışmasında çevresel bozulmanın negatif dışsallıklara sahip olduğunu ve bu negatif dışsallıkların çözümü için tek başına piyasaya bırakılmaması gerektiği vurgusundan beri çevre vergileri ile düzenlemeleri en önemli politika araçları olmuştur (Rufael & Weldemeskel , 2021). Bu açıdan çevreye zararlı faaliyetlerin vergilendirilmesi yoluyla üretici ve tüketici gibi ekonomik birimlerinin vergi yükünün artırılmasıyla birlikte söz konusu birimlerin zararlı faaliyetlerinin önüne geçilirken, çevreye pozitif dışsallık yayan faaliyetlerin teşvik edilmesi amacıyla vergiler ve sübvansiyonlar kullanılarak ekonomik birimlerin çevre dostu faaliyetleri desteklenmektedir.

Çevresel vergilerin uygulanmasındaki temel amaç çevreye salınan zararlı emisyonların, atık üretimlerinin ve doğal kaynakların aşırı tüketimi gibi faaliyetlerin önüne geçilmesini sağlayarak çevre sorunlarının azaltılmasını sağlamaktır. Bununla birlikte, temiz-kirli olan ürünlerin ayrıştırılmasını sağlayarak temiz olanların üretimini ve tüketimini yaygınlaştırmak, çevre

korumaya yönelik politikalarının sürdürülebilmesi ve sosyal refahın artırılması da diğer amaçlar arasında sayılabilir (Terzi, 2017).

Çevre vergileri, çevre ile ilişkili matrahlar üzerinden, “zorunlu” ve “karşılıksız” ödemeler şeklinde alınan veya az ya da çok sunulan herhangi bir hizmetin karşılığı olarak alınmakta olan resim ve harçları ifade etmektedir (OECD, 2008). Bu bağlamda, çevre vergisi hem vergileri hem de resim ve harçları içinde barındırmaktadır. “Kirlenme vergileri” olarak da bilinen çevre vergileri aynı zamanda, işletme faaliyetleri sonucunda çevreyi kirlenmiş olan kimselerden alınan, telafi edici nitelikte olan bir vergidir. Söz konusu verginin uygulaması ise, genellikle çevreye daha çok zarar verenden daha yüksek vergi, daha az zarar verenden de daha düşük düzeyde vergi alınması şeklinde olmaktadır. Ayrıca sadece üretim sürecinde bulunmakta olan kurum ve firmaların değil, aynı zamanda çevre kirliliğine sebebiyet veren tüketicilerin de çevre vergilerinin mükellefi olmaları söz konusudur (Gündüz & Agun, 2013). Dolayısıyla çevre vergileri sayesinde bir taraftan negatif dışsallıkları içselleştirerek çevrenin kalitesinin artmasını sağlarken, diğer taraftan da emek üzerindeki vergi yükünü düşürerek kaynak dağılımında etkinliğin artırılması hedeflenmektedir. Söz konusu bu “çifte kazanç hipotezi” ile çevre vergilerinden sağlanan gelir emek üzerindeki vergi yükünü düşürmek için kullanılmaktadır.

Dünya genelinde birçok ülke (özellikle İskandinav ülkeleri) vergi sistemlerinin içerisine çevre vergisini dahil etmiştir. Gelişmişlik açısından farklı özellikler sergileyen ülkeler açısından ise, özellikle Vietnam ve Tayland çevre vergisini başarıyla uygulayan örnek ülkelerden ikisi olarak gösterilmektedir (Muhammad & Hasnu, 2020). Çevre vergilerinin birçok farklı ülkede çevre politikası aracı olarak kullanılmasının nedenleri arasında; kirliliğe neden olan faaliyetleri minimize etmek, yeni teknolojilerinin geliştirilmesini teşvik etmek ve kamusal gelirleri arttırmak ön sıralarda yer almaktadır. Çevre sorunlarını azaltmayı ve önlemeyi amaçlayan çevresel vergilerin özellikleri ise şu şekilde sıralanmaktadır (Ferhatoğlu, 2003):

- Çevreye zararlı olan hizmetlerin, faaliyetlerin ve malların maliyetinin artmasına neden olduğundan üretici ve tüketici davranışlarını etkileyerek bu birimleri çevreye zararlı olmayan alanlara yönlendirmektedir,
- Çevre vergileri üretici karar birimlerini yeni üretim teknikleri ile stratejilere yönlendirerek inovasyon ve teknolojik gelişmeyi teşvik etmektedir,

- Çevre vergileri devletin vergi gelirleri arttırılırken, sermaye ve işgücü üzerindeki vergi yükünün azaltılması ile ekonomiye olumlu etkide bulunmaktadır.

Vergilerin ‘yeşile’ dönüştürülmesi yani çevre dostu veya kirliliği azaltıcı bir şekilde yönlendirilmesi AB ve OECD ülkelerinde iki farklı şekilde gerçekleşmektedir. İlki mevcut vergilerin çevre dostu vergilere dönüştürülmesi (örneğin kurşunlu ve kurşunsuz benzin arasındaki vergi farklılaştırılması), ikinci ise kirliliğe sebebiyet veren faaliyet ve kaynakların diğer faaliyet ve kaynaklara göre daha ağır bir biçimde vergilendirilmesidir (Mutlu, 2006).

Eurostat çevre vergilerini; enerji vergileri, ulaştırma vergileri, kirlilik ve doğal kaynak vergileri olarak dördü bir sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. Enerji vergileri daha çok sabit ve ulaşım amacı ile kullanılan enerji ürünleri üzerinden alınmakta olan vergileri kapsamaktadır. Sabit amaçlı kullanılan enerji ürünleri elektrik, kömür, doğal gaz ve fuel-oil (mazot) iken ulaşım amaçlı kullanılan enerji ürünleri ise daha çok dizel ve petroldür. Ulaşım vergileri motorlu taşıtların sahipliği ile kullanımına ilişkin bir gruplandırmayı ifade etmektedir. Kirlilik vergileri hava ve sudan ölçülen emisyonlar ile gürültü ve katı atıkları kapsarken kaynak vergileri ise kaynaklardan su çıkarılması, bazı hammaddeler ve ormanlar üzerindeki vergileri kapsamaktadır (Öz & Kutbay, 2016).

Yapılan açıklamaları kantitatif bulgularla desteklemek adına Tablo 1’de 2010-2019 yıllarında AB-27’deki çevre vergisinin türleri açısından toplam çevre vergisi gelirleri içerisindeki dağılımları yer almaktadır. Tablo 1’den hareketle, AB’deki toplam çevre vergisi gelirleri 2019 yılında 2010 yılına göre artış göstererek 330,577 milyar Euro olarak gerçekleşmiştir. Diğer yandan AB’de enerji vergileri, çevre vergi gelirleri içerisinde en büyük paya sahip vergi türü olarak öne çıkmaktadır. Enerji vergileri 2019 yılında toplam çevre vergisi gelirlerinin %77,9’unu oluştururken, ulaştırma vergileri %18,9 ve kirlilik ve kaynaklar ise %3,2’sini oluşturmaktadır. 2010 yılına kıyasla 2019 yılında enerji vergilerinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı artarken, taşımacılık ve kirlilik/doğal kaynak vergilerinin toplam çevre vergileri içerisindeki payı ise azalmaktadır.

Tablo 1

Çevre Vergisi Türleri Açısından Toplam Çevre Vergisi Gelirleri AB-27 (2010- 2019)

Çevre Vergisi Türü	Milyon Euro		GSYİH Oranı %		Toplam Çevre Vergisi Gelirleri İçerisindeki Payı %		Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı* %	
	2010	2019	2010	2019	2010	2019	2010	2019
Enerji vergileri	198.633	257.534	1,81	1,84	76,5	77,9	4,6	4,5
Taşımacılık vergileri	52.036	62.433	0,47	0,45	20,1	18,9	1,2	1,1
Kirlilik Vergileri/ Kaynaklar	8.934	10.610	0,08	0,08	3,4	3,2	0,2	0,2
Toplam çevre vergileri	259.603	330.577	2,36	2,37	100	100	6	5,8

Kaynak. (EUROSTAT,2022). *Sosyal güvenlik katkı payları dahildir.

3.1. Türkiye’de Çevre Politikalarının Gelişimi

1970’li yıllarda çevre sorunları yaşamaya başlayan Türkiye’de çevreye ilişkin olarak yapılan ilk ve en önemli düzenleme 1982 Anayasası’nda Çevre Hakları Yönetmeliği’nin 56. Maddesinde yer alan "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" başlığıdır (Jamali, 2007). Anayasa'nın 56. maddesine göre “Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi iyileştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirliliğini önlemek devletin ve vatandaşların görevidir”. Bu bağlamda 1982 Anayasasında, "Çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesinde devlete ve vatandaşa birtakım görevler düşmektedir." ibaresi yer almaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982). Yürürlüğe giren bu madde ile hava kirliliği genel kapsamda çevre kirliliği sayılarak kirliliği azaltmak adına önlemler konusunda ceza ve müeyyideler belirlenmiştir.

Türkiye kalkınma planlarında çevreye ve sürdürülebilir kalkınmaya önem vermektedir. Bu kapsamda Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı kurulmuş ve 1983 yılında 2872 nolu Çevre Kanunu kabul edilmiştir (Çevre Kanunu, 1983). Bununla birlikte OECD’nin çevreye ilişkin olan “kirleten öder ilkesi” çevre kanunda da benimsenmiştir. Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımı kavramı Türkiye’de ilk kez ‘VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda yer almıştır. Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı ile doğal denge ve insan sağlığını koruyacak sürekli bir ekonomik kalkınmayı sağlayacak

şekilde doğal kaynakların yönetimini gerçekleştirmek ve gelecek nesillere sağlıklı bir doğal çevre bırakmak temel ilkelere (Terzi, 2017).

Türkiye’de ekonomik ve sosyal politikaların uygulanması yanı sıra sürdürülebilir kalkınmayı da güvence altına alma amacıyla, DPT-Çevre Bakanlığı’nın iş birliği ile “Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı” (UÇEP) oluşturulmuştur (Toprak, 2018). Ayrıca, “Akdeniz Eylem Planı” çerçevesinde 1975’te Akdeniz’in Kirlenmesine ve Korunmasına İlişkin (Barcelona) Sözleşmesi imzalanmıştır. Bu sözleşme ile Akdeniz’de kirliliği azaltmak amaçlanmış ve bu doğrultuda Özel Çevre Koruma Başkanlığı kurulmuştur. 1991 yılında 443 sayılı KHK ile Çevre Bakanlığı kurulmuş ve 1992 yılında İl Çevre Durum Raporları ilk defa iller bazında yayımlanmıştır. 1993 yılında 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu ile Çevre Temizlik Vergisi uygulamasına başlanarak ‘Türk Vergi Sistemi’nde ilk kez doğrudan çevreye yönelik bir düzenleme yapılmıştır (Soylu, 2020). Sonraki yıllarda ise, “Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında” bir kanun da çıkarılmıştır. Bu kanunda, tütün ürünlerinin kamu hizmet binalarının kapalı olan alanlarında ve koridorları da dahil olmak üzere her türlü sağlık, eğitim, ticaret, sosyal, kültürel, eğlence, spor, üretim vb. amaçlı özel hukuk şahıslarına ait olan ve birden fazla şahısın girebileceği (ikamete mahsus olan konutlar hariç) binaların kapalı alanlarında tüketilemez şeklinde düzenlemeler yer almaktadır (Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Korunması Hakkında Kanun, 1996).

Türkiye 2000’li yıllar ile birlikte plan ve politikalarında sürdürülebilir kalkınma ve büyüme kavramlarını kullanmaya başlamıştır. Önemli bir adım olarak Türkiye 2002 yılında ‘Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’ne katılmış ve bu zirvede Sürdürülebilir Kalkınma Ulusal Raporu’nu hazırlamıştır. 2009 yılında “Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedeflerinin Yerel Gündem-21 Yönetişim Ağları aracılığıyla Türkiye’de Yerelleştirilmesi” konusundaki çalışmalar tamamlanmıştır (Toprak, 2018).

X. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nı kapsayan 2014-2018 yılları arasında Türkiye çevre ve iklim değişikliği adı altında, sürdürülebilir kalkınma hedeflerini gerçekleştirebilmek için küresel çapta başlayan yeni büyüme modellerine yönelerek “yeşil büyüme” kavramına odaklanmıştır. Bu çerçevede, üretim sektörlerinde eko-verimlilik ile üretim sürecinde gerek çevre kirliliğinin önlenmesi gerekse rekabetin artırılması ve AR-GE faaliyetlerinin artırılması hedef olarak belirlenmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2013).

2019-2023 yıllarını kapsayan XI. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ise, doğal kaynakların korunması ile çevre kalitesinin iyileştirilmesi temel politikalar olarak benimsenmiştir. Bununla birlikte, sürdürülebilirliği sağlayacak yönetimlerin çevre dostu ve iklim değişikliklerini iyileştirici yeni politika uygulamalarının geliştirilmesi ve bunların her alana entegre edilmesi, toplumun tüm kesimine çevre bilincinin aşılması ve çevre duyarlılığının artırılması hedefler arasındadır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019). Avrupa Komisyonu'na göre, Türkiye çevre ve iklim değişikliği ile ilgili olarak belirli düzeyde hazırlıklıdır ancak özellikle atık yönetimi ve endüstriyel kirlilik konusunda uygulamalar zayıf kalmaktadır. Kısa vadede, Türkiye su, atık yönetimi ve endüstriyel kirlilikle ilgili AB direktiflerine uyumunu tamamlamalı ve Çevresel Etki Değerlendirme Direktifinin doğru bir şekilde uygulanmasını sağlamalıdır. Bununla birlikte, Türkiye'nin enerji üretiminde kömür kullanımına devam etmesi hükümetin taahhütlerini zayıflatmakta ve ülkenin çevre politikası çabalarını etkisiz ve sürdürülemez hale getirmektedir (European Commission, 2018).

3.2. Türkiye'de Uygulanan Ekolojik Vergi Uygulamaları

Türkiye'de doğrudan bir şekilde çevre kirliliğinin azaltılması amacıyla uygulanmakta olan çevre temizlik vergisi ve katı atık vergisi adında iki vergi uygulaması vardır. Bu iki verginin yerel düzeyde alınıyor olması ortak noktayı oluşturmaktadır. Öte yandan, yerel yönetimlerde uygulanan bu vergiler aynı zamanda çevre kirliliğinin neden olduğu negatif dışsallıkların ortadan kaldırılması amacıyla 'kirleten öder ilkesi' bağlamında hayata geçirilmiş olan uygulamalar olarak kabul edilmektedir. Neticede katı atıkların ve diğer çevre sorunlarının bertaraf edilmesi önemli miktarda bir maliyet unsuru taşımaktadır. Bu anlamda, devletin ek bir gelir elde etmesi amacıyla Türkiye'de 1993 yılında çevre temizlik vergisi uygulamasına geçilmiştir.

3.2.1 Çevre Temizlik Vergisi

Çevre temizlik vergisi; 1 Ocak 1994 tarihinden itibaren belediyelerin temizlik hizmetlerini sabit bir tarifeye göre kullanan konut, iş yeri ve diğer amaçlarla kullanılan binalardan belediye sınırları ve bitişindeki alanlarda toplanmakta olan bir vergidir. Çevre temizlik vergileri; yeme ve içme, kullanma gibi faaliyetler sonucunda ortaya çıkan atıkları ve park ve piknik alanlarında meydana gelen evrensel atıkları içermektedir. Öte yandan tıbbi veya endüstriyel atıkların zararsız bir hale getirilerek depolanması ve taşınması halinde özel bir taşıma yöntemi, önlemi dolayısıyla

maliyetleri gerektirdiğinden çevre temizlik vergilerinin kapsamı dışında tutulmaktadır (Soylu, 2020).

Çevre temizlik vergisinin konusu 2464 Sayılı Belediye Gelirleri Kanununun mükerrer 44. maddesinde ‘‘Belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde kalan belediyelerin çevre temizlik hizmetlerinden faydalanan konut, işyeri ve diğer şekillerde kullanılan binalar’’ olduğu belirtilmiştir (2464 Sayılı Belediye Gelirleri Kanunu, 1987). Binalardan çevre temizlik vergisinin alınabilmesi için 5035 sayılı kanunla ‘‘binaların kullanımı’’ koşulu getirilmiş ve vergiyi doğuran olayı ise belediyelerin hizmetlerinden faydalanma ve binaların kullanımı oluşturmaktadır (Öz & Kutbay, 2016).

Çevre temizlik vergisi büyükşehir belediyeleri dışındaki belediyelerde ve büyükşehir belediyelerinde uygulanması bakımında ikili bir ayrıma tabidir. Konutlara ilişkin çevre temizlik vergisi, 2021 yılı itibariyle su tüketim miktarı esas alınması suretiyle metreküp başına büyükşehir belediyelerinde 50 kuruş (2019’da 47 kuruş), diğer belediyelerde ise 38 kuruş (2019’da 35 kuruş) olarak hesaplanmaktadır (TÜRMOB, 2021). Bu şekilde hesaplanmakta olan vergi su faturası ile birlikte ödenmektedir. Bu bağlamda 2021 yılında büyükşehir belediyeleri dışındaki belediyelerde ve büyük şehir belediyelerinde uygulanacak olan çevre temizlik vergisi tarifesi aşağıda yer alan Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2

Büyükşehir Belediyeleri Dışındaki Belediyelerde Uygulanacak ÇTV-2021

Bina Grupları	Bina Dereceleri ve Yıllık Vergi Tutarları (TL)				
	1. Derece	2. Derece	3. Derece	4. Derece	5. Derece
1. Grup	4500	3600	2800	2500	2100
2. Grup	2800	2100	1700	1400	1300
3. Grup	2100	1400	1300	900	700
4. Grup	900	700	530	450	360
5. Grup	530	450	310	300	250
6. Grup	300	250	160	140	109
7. Grup	109	86	60	50	38

Kaynak. Vergi Dosyası, (2020)

Tablo 3

Büyükşehir Belediyelerinde Uygulanacak ÇTV-2021

Bina Grupları	Bina Dereceleri ve Yıllık Vergi Tutarları (TL)				
	1. Derece	2. Derece	3. Derece	4. Derece	5. Derece
1. Grup	5625	4500	3500	3125	2625
2. Grup	3500	2625	2125	1750	1625
3. Grup	2625	1750	1625	1125	875
4. Grup	1125	875	662	562	450
5. Grup	662	562	387	375	312
6. Grup	375	312	200	175	136
7. Grup	136	107	75	62	47

Kaynak. Vergi Dosyası, (2020)

Tablo 3'ten anlaşılacağı üzere, binalar 7 grup açısından 5 dereceye ayrılmakta ve vergiler her bir grubunun ilgili derecesinde yer alan miktarlar esas alınmak suretiyle yıllık vergi tutarları belirlenmektedir. İş yeri ve diğer şekillerde kullanılmakta olan binalara ilişkin vergiler büyükşehir belediyesi dışındaki belediyelerde, yıllık olarak 38 TL'den başlayıp 4500 TL'ye kadar çıkan, büyükşehir belediyelerinde ise yıllık olarak 47 TL'den başlayıp 5625 TL'ye kadar çıkan tutarlar söz konusu olmaktadır. Binalara ilişkin olarak tahakkuk eden bu vergi, her sene emlak vergisinin taksit süreleri içerisinde belediyelerce toplanarak, tahsili yapılmaktadır.

3.2.2 Katı Atık Vergisi

Katı atık vergisi diğer bir ifade ile kirlilik vergisi, kirli su ve emisyonlardan, katı atık ve gürültü gibi çeşitli unsurlardan alınmakta olan bir vergidir (Toprak, 2018). Uygulamaya konulan bir katı atık vergisinin temel amacı, çevresel atıkların azaltılması ve geri dönüşümün de arttırılmasını sağlamaktır. Bu temel amaçlar dışında; gerek çöplüklerden gelen kötü koku gerekse yeryüzüne yayılan kirlilik ve görüntü kirliliğinin önlenmesi, gürültü ve çöplerin yakılması nedeniyle ortaya çıkan toksin kirlenmelerin (zehirli kirlilik) azaltılması amaçlanmaktadır. Ayrıca metan gazı emisyonlarının da en az seviyeye indirilmesi gibi amaçlarda söz konusu olmaktadır. Katı atık vergisinde yaşanan temel sorun ise ekonomik birimlerden olan hane halkı, birey ve firmaların katı atık miktarlarını azaltamaması ile azalımı ve geri dönüşüme doğru bir yönelim sağlayacak herhangi bir mali teşvik mekanizmasının olmayışdır (Soylu, 2020).

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, stratejik planında -çevreyi ve doğayı koruma, kirliliği önleme ve iklim değişikliğiyle mücadele- başlıklarını ön plana çıkarmıştır. Diğer taraftan, çevre kalitesini iyileştirmek için ortamları izlemek ve kontrol etmek; yatırımlar için çevresel etki değerlendirme süreçlerinin hızlandırılması; afete dirençli, enerji tasarruflu ve çevre dostu inşaat projeleri için mekânsal planlama ve kentsel dönüşüm gibi geniş kapsamlı hedefleri 2023 yılına kadar gerçekleştirmeyi planlamaktadır.

3.2.3 Ulaştırma (Yol Geçiş Ücreti) Vergileri

Ulaşım sektörü, yakıt tüketiminden dolayı CO2 emisyonlarının yaklaşık %18'ini gerçekleştiren önemli ve geleneksel bir hava kirletici kaynağını oluşturmaktadır (Çelikkaya, 2011). Bununla birlikte karayollarında tıkanıklık çok önemli bir ekonomik ve çevresel sorundur. Birçok ekonomist trafiğin yoğun olduğu saatlerde (ör. mesai bitimleri) bu sorunun üstesinden gelmek için, diğer araçlara katılan ek araçlar için bir "geçiş ücreti" uygulaması gerektiğini vurgulamaktadır (Repetto vd, 1992: 35-36).

Türkiye'de trafik yoğunluğunun neden olduğu çevresel zararların ortadan kaldırılması için uygulamaya konulan herhangi bir yoldan geçiş için ücretli uygulama bulunmamaktadır. Ancak, araçların ebadına ve gidilen mesafeye ve İstanbul'da bulunan Avrupa ile Asya arasındaki köprüde araçların ebadına göre, trafik yoğunluğunu dolayısıyla çevre kirliliğini önlemek amacıyla ana otopanları kullananlardan vergiler alındığı görülmektedir (Soylu, 2020). Ancak bu uygulamanın amacının trafik yoğunluğu azaltarak çevre kirliliğini önleme amacından çok gelir elde etmek olduğunu söylemek mümkündür.

Geçiş ücreti uygulaması sayesinde sürücüler, kararlarını verirken tüm ekonomik sonuçları göz önünde bulundurmakla yükümlüdür ve trafiğin yoğun olduğu saatlerde kullanıcılar arasında "kıt mal" özelliği gösteren yollar verimli bir şekilde tahsis edilebilecektir. Tıkanıklığın ekonomik maliyetleri (bekleme, kaza, yakıt, kirlilik, daha fazla sigara tüketimi veya sigara dumanına maruz kalma, asit yağmuru ve karbondioksit emisyonları gibi) azaltılabilir ve net ekonomik tasarruf (gelir) sağlanabilir. Sürücüler rotalarını yeniden planlayarak ve alternatif ulaşım veya toplu taşıma yöntemlerini seçebilirler (Repetto vd, 1992: 36-38).

2005 yılında Ulaştırma Ana Planı Stratejisi, toplu taşıma ve demiryolu ve denizyolu ulaşımı OECD'nin tavsiye dergisinde tanıtılmaya başlanarak teşvik edilmiştir. Bu kapsamda büyük şehirlerde toplu taşıma projeleri (metro-tramvay gibi) uygulamalarına başlanmıştır. Diğer taraftan,

yeni nesil akaryakıt ürünlerine getirilen emisyon standartlarına uygun yeni motor, egzoz sistemleri ve yakıtların kullanımı giderek yaygınlaşmaktadır. AB ülkelerinden sonra 2009 yılından beri, Euro 4 emisyon standardı zorunlu hale gelmiştir. Türkiye'de artık daha çevre dostu araçlarla seyahat etmek mümkün hale gelmektedir (Çelikkaya, 2011).

3.2.4 Motorlu Taşıt Vergisi

Ulaştırma sektöründen kaynaklanan egzoz ve sera gazı emisyonları çevre için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Motorlu taşıt vergisi uygulaması doğrudan çevreyi korumaya yönelik bir çevre vergisi uygulaması değildir. Ancak, OECD üyesi olan birçok ülke gerek motorlu taşıt alımlarında gerekse de motorlu taşıt kullanımlarında karbondioksit emisyonlarına dayalı olarak vergi oranları belirlemektedir.

Motorlu Taşıtlar Vergisinin çevreyi korumak için organize edilmesi gerektiğini belirten bazı çalışmalar vardır. Bu konuda çalışmalar yapan Jamali'ye göre, motorlu taşıtlardan alınacak olan vergilerin çevre dostu olması gerekmektedir. Fakat Türkiye'de bu kapsamda karbon emisyonlarının azaltılmasına yönelik doğrudan bir vergi uygulamasına rastlanılmamaktadır (Jamali, 2007). Başka bir örnek olarak Üstün'e göre ise; motorlu taşıtların çevreye vermiş oldukları zararları önlemek adına motorlu taşıtlardan vergi alınması gerekmektedir. Söz konusu verginin çevreyi az kirleten taşıtlardan daha az miktarda vergi alınması ve çevreyi daha fazla kirleten taşıtlardan ise daha fazla miktarda vergi alınması gerektiğini savunmaktadır (Üstün, 2012).

Türkiye ve AB'nin önde gelen ülkeleri olan Almanya, Danimarka, Finlandiya'da Motorlu Taşıtlar Vergisi uygulamalarında teorik olarak bir görüş ayrılığının varlığı söz konusudur. Türk Vergi Sisteminde motorlu taşıt vergisi bir servet vergisi olarak değerlendirilmekte ve vergi tutarı buna göre hesaplanmaktadır. Ancak AB ülkelerinin uygulamalarına bakıldığında, motorlu taşıt vergisinin bir yol ve çevre vergisi olarak değerlendirildiği görülmektedir. AB üyesi ülkelerin ortak amacı çevreyi korumak olsa da taşıtların vergilendirilmesi konusunda üye ülkeler arasında herhangi bir uyum bulunmamaktadır (Yalçın, 2013). Bu bağlamda tarife yapıları dikkate alındığında; vergi tutarının belirlenmesinde temel kriterler farklılık göstermektedir. AB ülkelerinde motorlu taşıt vergisinin miktarı hesaplanırken, hesaplamada; yakıt tüketimi, silindir hacmi, ağırlık ve CO2 emisyonları gibi kriterlere odaklanmaktadır. Bu kriterler içerisinde ağırlık kriterine dikkat edilmesinin nedeni, araçların kullandıkları yola verdikleri zararın/hasarın aynı zamanda toplam

ağırlıkları ile doğru orantılı olmasıdır. Dolayısıyla aracın toplam ağırlığı artıkça ödemesi gereken vergi tutarları da artacaktır (Sugözü, Yıldırım, & Aydın, 2014).

3.2.5 Plastik Poşet Vergisi

Son yıllarda gerek dünya nüfus artışı gerekse ekonomik büyümeye bağlı olarak dünyada plastik kullanımı gittikçe kontrolsüz bir şekilde artarak biyolojik çeşitliliği tehdit etmeye başlamıştır. Bununla birlikte plastik poşetler sera etkisi yaparak orman yangınlarına neden olabilmektedir. Ayrıca plastik poşetler, petrol türevi maddelerden üretildiğinden doğada çözümleri yüzyıllar sürmekte ve bu çözünme sürecinde su ve toprağa karışmaktadır. Toprağa karışan maddeler tarım arazilerini verimsiz hale getirirken mahsul ve besinleri zararlı hale getirmekte dolayısıyla insan ve hayvan sağlığı konusunda kanser ve ölümlere neden olabilmektedir (Jalil, Mian, & Rahman, 2013). Yaşanılan bu durum, küresel bir görüş ekseninde plastik ürün kullanımının sınırlandırılması bağlamında, politikalar üretilmesi sonucunu doğurmuştur. Bu açıdan bir politika olarak ortaya konulan tek kullanımlık alışveriş poşetlerinin kullanımının azaltılması hedeflenmektedir (Şahin, 2020).

Plastik poşetlerin yasaklanmasına yönelik ilk uygulamalar; 1999'da Bhutan, 2002'de Bangladeş ile Hindistan ve 2003'te ise Tayvan gibi Asya ülkelerinde görülmektedir. Bazı Avrupa ülkeleri ise plastik poşetlerin tarım arazileri üzerindeki olumsuz etkilerini dikkate alarak plastik poşetleri ücretlendirme yolunu tercih etmektedir. Örneğin ilk poşet vergisi uygulamasını 1991'de Almanya ve 1994'te Danimarka yürürlüğe koymuş ve bu konuda iki ülke de başarılı sonuçlar elde etmişlerdir. Yine İrlanda vergilendirme yolunu seçerek plastik poşet vergisi kullanımını %90 azaltmıştır. Japonya hükümeti de üretimini ve kullanımını azaltmak için plastik poşetlere ücret uygulaması getirmiştir (Jalil, Mian, & Rahman, 2013).

Tüm bu gelişmelerden etkilenen Türkiye, 2000'li yıllardan beri plastik kullanımının azaltılması için bazı çalışmalara yönelmiş ve bu çalışmaların somut bir örneği olarak; 2019 yılında tek kullanımlık plastik alışveriş poşetlerinin ücretlendirilmesi uygulamasına geçmiştir (Şahin, 2020). Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, plastik poşet ücretlendirilmesi sayesinde 1 Ocak 2019'dan beri plastik poşet kullanım oranının %77,27'ye düştüğünü ve 11 ayda yaklaşık olarak 150 bin ton plastikten tasarruf edildiğini açıklamıştır. 2019 yılında plastik poşetlerin perakende satış fiyatı 25 kuruş olarak belirlenmiş ve 2021 yılında bu tutar değişmemiştir. PAGEV raporuna göre; 2019

yılında kişi başı aylık plastik poşet kullanımını 35'ten 10'a düşmüştür. 2020'de plastik poşet kullanımında dengeli bir düşüş öngörülmüştür (PAGEV, 2020).

Türkiye'de yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, plastik poşete ücret uygulaması tüketicilerin ücretli poşetlerin kullanımını azaltmış olduğu yönündedir. Ayrıca çalışmanın bir başka sonucu da tüketicilerin çevre bilinci, çevresel kaygıları ve ücretli olan plastik poşetlere yönelik davranışı plastik poşet kullanmama tutumu üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu yönündedir (Topal, Günay, Yılmaz Uğur, & Aydın, 2020).

Ancak Türkiye Perakendeciler Federasyonu (TPF)'nün açıklamasına göre; yaşanan Covid-19 salgını ile birlikte Türkiye genelinde poşet kullanımı yaklaşık %40-50 oranında artmıştır. 2025 yılında Türkiye'de yıllık kişi başı poşet kullanımının 40 adete düşürülmesi hedeflenirken, bu rakamlar Almanya'da 20 adet, Danimarka ve Finlandiya'da ise 4 adet olarak belirlenmiştir (Aydın, 2020). Bununla birlikte, Türkiye günümüzde Avrupa'dan en çok plastik atık ithal eden ülkelerin başında gelmektedir ve Greenpeace Akdeniz'in açıklamasına göre 2020 yılında Türkiye 659 bin 960 ton plastik atık ithal edilmiştir (Greenpeace Akdeniz, 2021). Bu bağlamda çevreye negatif zararları olan plastik alışveriş poşetinin Türkiye 'de tüketiminin kontrol altına alınarak azaltması için ücretlendirme yoluna gidildiği görülmektedir.

4. Seçilmiş Ülkelerde Uygulanan Ekolojik Vergi Uygulaması Örnekleri

Çevre vergileri ve yeşil vergi reformları, sürdürülebilir ekonomilere geçişi teşvik etmek için giderek daha güçlü araçlar olarak görülmektedir. Aslında, çevre vergilerinin temiz teknolojilerin geliştirilmesine ve kullanımına katkıda bulunan uygun maliyetli etkin bir düzeltici bir politika uygulaması olduğu bilinmektedir. Çevre vergileri; dağıtım ve/veya gelir hedefleriyle daha geniş bir yeşil vergi reformunun parçası olarak, çoğu çevre sorununda (küresel ısınma sorunu da dahil olmak üzere) kullanılabilir (Labeaga & Labandeira, 2020). Dolayısıyla birçok ülke çevre vergilerini sürdürülebilir kalkınma hedefi doğrultusunda vergi sistemlerine yerleştirmektedir.

Çalışmada, çevre vergisi uygulamalarına ağırlık veren ülkeler bağlamında; Danimarka, Norveç ve Finlandiya seçilmiştir.

4.1. Danimarka

Çevreyi koruma amacıyla mali ve ekonomik araçları kullanarak yeşil vergi reformu yapan ilk ülke olan Danimarka öncü olarak nitelendirilmiş ve birçok ülkeyi çevresel vergi reformları

bağlamında etkilemiştir. 1927 yılından beri motorlu yakıt üzerinden vergi alan Danimarka 1970’li yıllarda maliye politikasını çevreye yönlendirmeye başlamıştır (Değirmendereli, 2000). Danimarka ilk kez 1973’te yaşanan petrol krizinin etkisiyle çevre vergisi uygulamasını hayata geçirmiştir. 1973 petrol krizinin etkisiyle, enerji tasarrufunu arttırmak ve petrole alternatif olan enerji kaynaklarına yönlendirilmesi amacıyla ekonomik birimlere (hane halkı ve firmalar) 1977 yılında enerji vergileri uygulanmıştır. Enerji üretiminde kullanılmakta olan fosil yakıtların büyük bir etken olduğu çevre sorunlarını gidermeye yönelik düzenlemelere gidilmiş ve 1985 yılında dünya çapında petrol fiyatlarının düşmesiyle vergi oranları oldukça arttırılmıştır. Enerji vergileri uygulamaya konulduğu ilk zamanlarda bir tüketim vergisi gibi tüketicilerin kullanmış olduğu yakıtlar üzerinden alınmış ve ekonominin olumsuz etkilenmemesi için sanayi sektörüne muafiyetler tanınmış ancak ilerleyen dönemlerde vergiler ticaret ve sanayi sektörüne de kaydırılmış, böylece kapsamı genişletilmiştir (Ertekin & Dam, 2020).

Danimarka 1992 yılında karbon vergisi uygulamasına geçmiştir. Ayrıca, enerji tasarrufu anlaşması yapıp bu anlaşmayı yerine getiren işletmelere %40’a kadar vergi indirimlerinden faydalanma imkânı getirilmiştir. Dolayısıyla anlaşmalar yoluyla işletmelerin enerji tasarrufu potansiyeli belirlenirken vergi indirimleri ile de işletmelerin enerji tasarrufu konusunda önlemler almasını teşvik etmektedir. Bu bağlamda Danimarka işletmelerle 1996 yılında 30, 1997 yılında ise 60 anlaşma yaparak vergi indirimleri uygulamıştır. Anlaşma yapılan söz konusu işletmeler sanayi sektöründe enerjinin beşte birini kullanmakta olan tanınan büyük işletmelerdir ve bu işletmelerden bu yolla elde edilen vergi gelirlerinin 500 milyonu sanayi sektöründeki yeni teknolojiler için ayrılmıştır (Değirmendereli, 2000).

Danimarka’da kullanılan ve çöplere atılan (kullan-at) ambalaj malzemelerinin azaltılması amacıyla, 1999 yılında ilk kez ambalaj vergisi uygulamıştır. Ambalaj vergisi şarap, bira ve hafif içecek kutularının miktarına bağlı olarak alınırken, sıvı veya sıvıya yakın ürünler için ise ambalajların üretimi ve imha edilmesi için gerekli olan kaynakları azaltmak için ağırlığa bağlı olarak alınmıştır. Bunun yanı sıra su vergi uygulamasıyla atık su oranları azalmış, atık suya getirilen vergiler 2 katına çıkarılmasıyla da 1987-1993 yılları arasında atık su evlerde %16, inşaat sektöründe %64, ve diğer alanlarda ise %22 oranında azalmıştır (Canpolat Bıçakçı, 2017).

Danimarka son yıllarda Avrupa'nın kişi başına düşen en büyük kentsel atık üreticisi olarak kabul edilmesine rağmen, 2024 yılına kadar tüm atıkların %70'ini geri dönüştürmeyi

hedeflemektedir. Ayrıca Danimarka 2030'a kadar emisyonlarını %70 oranında azaltarak 2050'ye kadar tamamen iklim nötr hale gelmeyi hedefleyen, dünyanın en iddialı iklim değişikliği hedeflerinden birine sahip ülke olarak, dikkat çekmektedir. Almış olduğu vergisel önlemlerden bu yana, 2018 yılında yenilenebilir enerji kaynaklarından elde ettiği enerji %41 iken 2019 yılında rüzgâr enerjisinden elde ettiği enerjiyi %47 oranına çıkarmış ve rüzgâr değirmenleri ülkenin en önemli ihraç malı olmuştur (Ng-Kent, 2020).

Toplam çevre vergileri gelirleri içinde enerji ve nakliye vergileri Danimarka için devlet gelirlerinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. AB üyesi ülkeler içerisinde en çok çevre vergileri uygulamakta olan Danimarka'da toplam çevre vergileri 2019 yılında GSYH'nin %3,27'sine ulaşmıştır (Eurostat, 2021).

4.2. Norveç

Uygulamış olduğu çevreyle ilgili vergi uygulamalarıyla birçok ülkeye örnek olan Norveç, OECD ülkeleri içerisinde çevre vergisinden en yüksek kazancı sağlayan ülke konumundadır. 1990'lı yıllardan itibaren, radikal kararlar alarak yeşil vergi reformu yolunda uygulamalar geliştirmiştir. Bu şekilde tüketim ve üretim alanında daha temiz bir ekolojik sürece geçilmesi mümkün olmuştur. Bir yandan kişisel gelirler üzerinden alınmakta olan vergilerin azaltıldığı, diğer yandan ise çevresel vergilerin çeşitlendirildiği reform paketi hazırlanmış ve uygulanmıştır. İlk çevre vergisi uygulaması, 1971 yılında mineral yapıları üzerinden aldığı sülfür vergisidir (Canpolat Bıçakçı, 2017). Ekolojik vergileri kalkınma planlarına entegre etmek isteyen Norveç hükümeti, 1977 yılında ekolojik vergi uygulamasına geçiş için "Çevresel Vergiler Komisyonu" adlı bir komite oluşturmuştur. Ayrıca bu komitenin düzenlemiş olduğu raporda; hükümetin çevresel politika bağlamında uluslararası çevre anlaşmalarında aktif rol alması gerektiği vurgulanmaktadır (Tütüncü, 2012).

1990'lı yıllarda Norveç hükümeti çevre politikasında ekonomik araçların kullanımına ilişkin karar verme sürecinde görev alması için "Çevre Vergisi Komisyonu" adında bir hazırlık komitesini görevlendirmiştir. 1990-1993 Uzun Vadeli Programı'na göre çevre vergileri, ekonomide kaynak tahsisini iyileştirmenin bir yolu olarak kabul görmektedir. Ayrıca Norveç hükümeti, çevre vergilendirilmesinden elde edilen artan gelirin diğer vergileri azaltmak için kullanılabileceğini ifade etmiştir (Ministry of Finance, 2007).

Çevre vergisi uygulamaları yolcuğuna petrol vergileri ile başlayan Norveç ilerleyen dönemde kapsamı genişletmiştir. Örneğin; 1998 yılında böcek ilaçları, gres yağı ve suni gübre gibi ürünlerden vergi alınmış ve madeni yağlar üzerindeki sülfür vergisi reel olarak arttırılmıştır. 1990 yıllarında çevreye zarar veren aküler ve bataryalar üzerine vergi konulmuştur. 1991 yılından itibaren petrol, madeni yağlar ve petrol sektöründeki diğer ürünlere karbon vergisi uygulanmaya başlanmıştır. Ancak, karbon vergisi uygulandığı sektörlerde talep esnekliğinin olmaması ve vergi muafiyetlerin çok fazla olmasından dolayı, 1990-1999 yılları arasında karbon vergisinden beklenen sonuç alınamamıştır. 1999 yılından itibaren ise, üretimleri esnasında yaydıkları emisyonlara bağlı olarak gıdalara karbon vergisi konulmuştur (Canpolat Bıçakçı, 2009: 123).

1994 yılında uygulamaya konan içecek ambalaj atıkları, böcek ilacı vergisi ve 1999 yılında uygulamaya konan nihai atık vergileri çevresel ve sağlık riskleri göre farklılaştırılarak kullanılmıştır. Atık vergisinde yapılmış olan vergi farklılaştırılması neticesinde evsel atık oranı 1998 yılında %43 iken değişiklik sonrası %24 'e düşmüş, diğer yandan %33 olan geri dönüşüm oranı %45'e yükselirken, yakma oranı ise %23'ten %31' yükseltilmiş ve uygulama başarıyla sonuçlanmıştır. 1998 yılından itibaren uygulanan çevre vergileri yenilenebilir enerji kaynaklarına ve enerji tasarrufu sağlayan yatırımlara teşvik edilmesinde etkili olmuştur (Ministry of Finance, 2007).

Ekolojik vergiler kapsamında uygulanmakta olan karbon vergisi, özel tüketim vergilerinin dışında alkollü içkiler vergisi, benzinde yol kullanım vergisi, motorlu taşıt vergisi, elektrik tüketim vergisi ve tütün ürünleri vergisi gibi uygulamalarda ekolojik vergi uygulamaları kapsamında değerlendirilmektedir (Soylu, 2020).

Geçmişten günümüze kadar yapılmış olan vergisel düzenlemeler, 2019 yılı itibariyle Norveç'te elde edilen çevre vergisi gelirlerini 7.632,65 milyon Euro'ya ulaştırmıştır (Eurostat, 2021).

4.3. Finlandiya

Finlandiya, dünya tarihinde karbon vergisi uygulamasına geçen ilk ülke olarak tarihte yer almaktadır. Karbon vergisini dizel, benzin, jet yakıtı, ağır ve hafif fuel-oil, kömür ve doğal gazı uygulamaktadır. 1990 senesinde uygulamaya koymuş olduğu karbon vergisinde, karbon ton başına 2,05 DM olarak spesifik olarak karbon vergisi almıştır. Daha sonra bu oranı 1993 yılında 4,10 DM olarak yükseltmiştir. Uygulama koyulmuş olduğu ilk senelerde karbon vergisine ilişkin herhangi

bir muafiyet ve istisnaya vermemiştir. Ancak daha sonraki yıllarda ise AB üyeliğine girmesiyle piyasalarda rekabet gücünü sağlamak adına bazı sektörlerle muafiyet ve istisnalar tanımaya başlamıştır (Değirmendereli, 2000)

Özetle fosil yakıtlarının sebep olmuş olduğu emisyon salınımı üzerinden alınan karbon vergisi uygulaması, özellikle gelişmiş ülkelerin dünyayı tahrip eden hatta iklim değişikliği ve küresel ısınma gibi tehlikeleri beraberinde getirmesine neden olan fosil yakıtların kullanımını azaltmak ve sonuç olarak ortadan kaldırmak maksadıyla uygulamaya koymuş olduğu temel politikalarından biri olmaktadır (Barbier & Burgess, 2020).

Öncelikle negatif dışsallıkların içselleştirilmesinde, her bir ülkenin kendine özgü koşulları (örneğin ekonomik yapısı, ekonomik gücü veya kaynağı, sektörel ağırlığı vb.) dikkate alınmalı ve çevre vergileri diğer destekleyici araçlarla birlikte organize edilerek uygulanmalıdır. Çevre vergilerinin bu şekilde uygulanması halinde daha başarılı sonuçlar elde edilebilmektedir. Bununla birlikte, muafiyet, istisna ve indirim gibi vergisel teşvik araçlarının sıkça kullanımı çevre vergilerinin etkinliğini azaltmaktadır. Bu yüzden vergi sisteminde teşvik uygulamalarına sınırlama getirilmesi ve teşviklerin çevre politikası hedeflerine yönelik olarak kullanımı konusunda çalışmalara yönelmesi tüm dünya ülkeleri bağlamında sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir çevre hedefine ulaşmak için önem arz etmektedir.

5. Türkiye ve Dünya Ülkelerinin Ekolojik Vergilerinin Karşılaştırmalı Analizi

Çalışmanın bu bölümünde Eurostat ve OECD'nin yayınlanmış olduğu güncel veriler esas alınarak, Türkiye ve çeşitli dünya ülkelerinde çevre vergilerinin gelişimi karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır.

5.1. Vergi Türüne Göre Toplam Çevre Vergisine İlişkin Göstergeler

Tablo 4 ve Şekil 1 yardımıyla 2019 yılında ülkelerin çevre vergilerinin hem GSYİH içindeki oranı hem de toplam vergi gelirleri içerisindeki payları (sosyal katkı payları dahil) yüzdeler halinde gösterilmektedir.

Çevre vergisinden elde edilen gelirler AB üyesi ülkeler arasında değişiklik göstermekle birlikte, çoğu ülkelerde enerji vergilerinden elde edilen gelirler çevre vergisi gelirlerinin ana kaynağını oluşturmaktadır. AB üyesi ülkeler genelinde çevre vergisi gelirlerinin GSYİH oranları %1,4 (İrlanda) ile %3,9 (Yunanistan) arasında değişmektedir. Bununla birlikte çevre vergilerinin

toplam vergi gelirleri içerisindeki payları da AB üyesi ülkeler arasında farklılık göstermektedir; en yüksek paya sahip Bulgaristan'da toplam çevre vergileri %10,28 iken en düşük paya sahip olan Almanya ve Lüksemburg aynı oranlara (%4,4) sahiptir.

Tablo 4

Vergi Türlerine Toplam Çevre Vergileri ve GSYİH Oranı (%) 2019

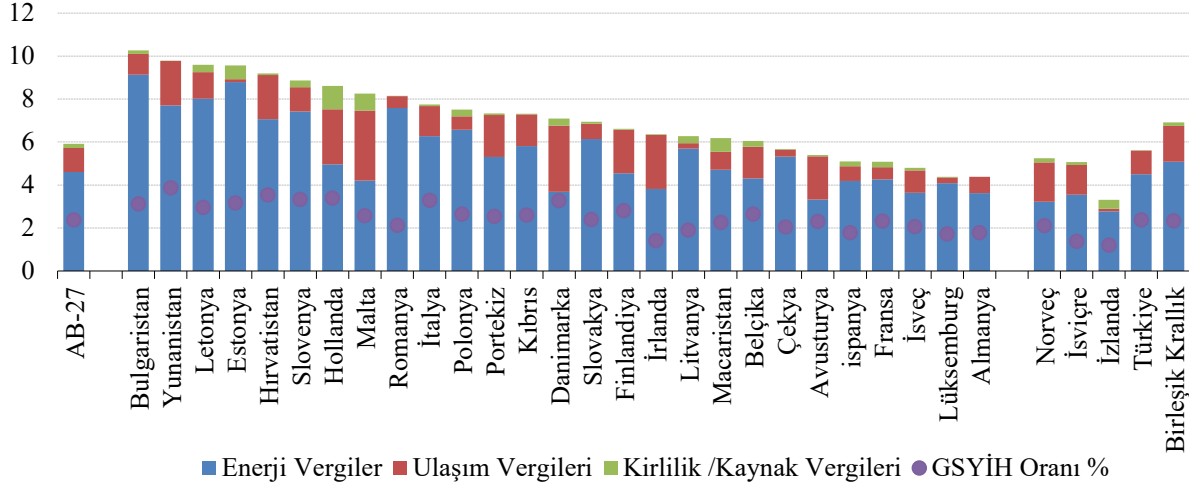
	Toplam Çevre Vergileri	Enerji Vergileri	Ulaştırma Vergileri	Kirlilik Vergileri	GSYİH %	Milyon Euro
AB-27	5,91	4,6	1,12	0,19	2,37	330.578,73
Bulgaristan	10,28	9,13	0,97	0,17	3,11	1.903,74
Yunanistan	9,78	7,7	2,07	0,01	3,86	7.085
Letonya	9,59	8,01	1,24	0,34	2,96	900,3
Estonya	9,57	8,79	0,14	0,64	3,16	889,55
Hırvatistan	9,2	7,06	2,06	0,08	3,54	1.921,62
Slovenya	8,86	7,42	1,13	0,31	3,32	1.605,11
Hollanda	8,61	4,96	2,57	1,08	3,39	27.439
Malta	8,25	4,21	3,26	0,78	2,57	345,68
Romanya	8,14	7,59	0,54	0,02	2,12	4.731,71
İtalya	7,76	6,27	1,41	0,07	3,28	58.701
Polonya	7,51	6,57	0,63	0,31	2,64	14.070,41
Portekiz	7,33	5,31	1,95	0,07	2,54	5.410,49
Kıbrıs	7,3	5,82	1,47	0,02	2,6	578,4
Danimarka	7,1	3,68	3,08	0,34	3,27	10.237,08
Slovakya	6,96	6,14	0,72	0,09	2,39	2.245,98
Finlandiya	6,63	4,54	2,03	0,05	2,8	6.730
İrlanda	6,37	3,82	2,52	0,02	1,41	5.019,34
Litvanya	6,27	5,69	0,26	0,32	1,89	921,31
Macaristan	6,19	4,71	0,84	0,64	2,26	3.298,86
Belçika	6,05	4,31	1,48	0,26	2,64	12.557,7
Çek C.	5,69	5,32	0,33	0,03	2,05	4.594,86
Avusturya	5,4	3,33	2,01	0,06	2,3	9.149,93
İspanya	5,1	4,19	0,68	0,23	1,77	22.050
Fransa	5,09	4,26	0,57	0,26	2,32	56.207
İsveç	4,8	3,64	1,04	0,12	2,06	9.779,3
Lüksemburg	4,4	4,08	0,27	0,04	1,72	1.094,36
Almanya	4,39	3,63	0,76	0	1,77	61.111
Norveç	5,25	3,22	1,83	0,2	2,11	7.632,65
İsviçre	5,07	3,55	1,38	0,14	1,38	9.039,28
İzlanda	3,31	2,77	0,13	0,41	1,19	442.78
İngiltere	6,91	5,09	1,66	0,16	2,33	58.829,76
Türkiye	5,8	4,5	1,1	0,2	2,37	259.603

Kaynak. Eurostat, (2022) verileri kullanılarak tarafımızca düzenlenmiştir.

Tüm AB üyesi ülkelerde enerji vergisi çevre vergisinden elde edilen gelirlerini yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Enerji vergileri özellikle Çekya, Romanya, Lüksemburg, Estonya ve

Litvanya gibi ülkelerde en önemli gelir kaynağı olarak öne çıkmaktadır. Ulaştırma vergileri ise, Litvanya ve Estonya dışındaki tüm AB üyesi ülkelerde çevre vergisi gelirlerinin ikinci büyük kalemini oluşturmaktadır. Çevre vergisi gelirlerinin en küçük kısmını kirlilik ve kaynak vergileri oluşturmaktadır. Bu vergiler, atık ve su kirliliği gibi kategorileri içermektedir.

Şekil 1. Vergi Türlerine Göre Toplam Çevre Vergileri. Eurostat

Birçok Avrupa ülkesinde kirlilik ve kaynak vergileri enerji ve ulaştırma vergilerinden sonra uygulamaya konulmuştur. Bununla birlikte, henüz Almanya'da bu kategoriden hiçbir vergi alınmamakta, öte yandan Hollanda, Malta, Macaristan ve Estonya gibi ülkeler ise bu bakımdan öne çıkmaktadır. Çevre vergisi gelirlerinin İngiltere, Türkiye ve EFTA ülkeleri İzlanda, Norveç ile İsviçre için en önemli payının enerji vergilerinde olduğu görülmektedir. 2019 yılında Türkiye'de çevre vergilerinden elde edilen gelirlerin GSYİH içerisindeki oranı %2,7'dir ve bu oran AB-27 ortalaması ile aynı orana sahiptir.

5.2. Çevre Vergisi Gelirlerinin GSYİH İçerisindeki Payı (%)

Aşağıda yer alan Tablo 5'de seçili ülkelerde çevre vergilerinden elde edilen vergi gelirlerinin GSYİH içindeki payları gösterilmektedir.

Tabloda yer alan verilerden hareketle; 2010 yılında Türkiye (%3,71) çevre vergilerinden elde edilmiş vergi gelirlerinin GSYİH içindeki payı Danimarka (%4,12) ve Slovenya'dan (%3,77) sonra en yüksek paya sahip ülke olmuştur. Ancak 2019 yılına ait veriler incelendiğinde, Türkiye (%2,22) ve Danimarka'da (%3,38) düşüşler yaşandığı görülmektedir. 2019 yılında Estonya %3,7, Hollanda %3,63, Slovenya %3,59 oranlar ile çevre vergilerinden elde edilen vergi gelirlerinin

GSYİH içindeki payları, diğer ülkelere oranda daha yüksek paya sahip ülkeler olmaktadır. İsveç ise %0,27 ile tüm ülkeler arasında en düşük paya sahip ülke olarak dikkat çekmektedir.

2010-2019 yılları arasında Türkiye ve diğer ülkelerde çevre vergisinden elde edilen gelirlerin GSYİH oranı yılları içinde değişiklik göstermiş olmasının nedeni olarak çevre vergisinden elde edilen gelirin değişmesinden olabileceği gibi, GSYİH’de yaşanan artış veya azalışlardan kaynaklanmış olabileceğini söylemek mümkündür. Çünkü ülkelerin gerek yatırım ve tüketim kararları/alışkanlıkları gerekse serbest ticaret politikası veya ithalat ile ihracat kotalarına bağlı olarak, dış ticaret politikası uygulamaları yılları itibarıyla değişim gösterebilmektedir.

Tablo 5

OECD Ülkelerinde Çevre Vergisi Gelirlerinin GSYİH İçerisindeki Payları 2010-2019

Yıllar/Ülkeler	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Avustralya	1,89	1,83	2,34	2,29	1,84	1,85	1,74	-	-	-
Avusturya	2,46	2,54	2,52	2,5	2,52	2,5	2,46	2,52	2,39	2,36
Belçika	2,22	2,27	2,16	2,07	2,07	2,08	2,16	2,23	2,2	2,14
Kanada	1,18	1,16	1,16	1,15	1,11	-	-	-	-	-
Şili	1,05	1,1	1,15	1,16	1,23	1,21	1,24	1,26	1,32	1,35
Kolombiya	0,93	0,93	0,87	0,83	0,82	0,83	0,82	0,62	0,6	-
Kosta Rika	2,41	2,34	2,27	2,44	2,33	2,43	2,41	2,41	2,34	2,39
Çek C.	2,61	2,62	2,56	2,55	2,49	2,47	2,49	2,44	2,54	2,47
Danimarka	4,12	4,14	4,04	4,05	4,02	4	3,91	3,69	3,62	3,38
Estonya	2,92	2,72	2,73	2,76	2,64	2,9	3,08	3,1	3,68	3,7
Finlandiya	2,71	3,05	3,02	2,97	2,94	2,9	3,09	2,97	2,94	2,8
Fransa	2,15	2,2	2,21	2,3	2,25	2,26	2,31	2,35	2,4	2,32
Almanya	2,16	2,18	2,13	2,07	2	1,92	1,87	1,63	1,78	1,78
Yunanistan	2,68	2,97	3,33	3,67	3,74	3,84	3,82	4,05	3,79	1,58
Macaristan	2,87	2,76	2,88	2,73	2,38	2,54	2,61	2,5	2,39	2,28
İzlanda	2,03	2,03	2,11	1,97	1,96	1,95	1,89	2,03	1,51	1,31
İrlanda	2,43	2,47	2,38	2,48	2,38	1,92	1,88	1,67	1,58	1,39
İsrail	3,28	3,22	3,03	2,86	2,97	2,79	3,07	2,67	2,63	-
İtalya	2,83	3,07	3,51	3,46	3,6	3,43	3,5	3,33	3,3	3,28
Japonya	1,54	1,54	1,52	1,48	1,41	1,37	1,38	1,35	1,35	1,32
Kore	2,52	2,62	2,73	2,63	2,67	-	-	-	-	-
Letonya	3,32	3,05	3,08	3,29	3,52	3,67	3,76	3,7	3,52	3,37
Litvanya	1,88	1,78	1,73	1,78	1,84	1,96	2,04	2,02	2,05	1,95
Lüksemburg	2,42	2,39	2,4	2,2	2	1,85	1,72	1,7	1,73	1,74
Meksika	-0,21	-0,79	-1,12	-0,35	0,1	1,37	1,57	1,17	0,96	1,3
Hollanda	3,55	3,46	3,27	3,32	3,39	3,42	3,44	3,45	3,51	3,63
Y. Zelanda	1,35	1,31	1,32	1,33	1,37	1,4	1,37	1,31	1,39	1,31
Norveç	2,47	2,33	2,2	2,17	2,15	2,22	2,3	2,17	2,02	1,91

Polonya	2,39	2,36	2,47	2,33	2,43	2,47	2,54	2,4	2,5	2,45
Portekiz	2,44	2,33	2,2	2,22	2,29	2,43	2,59	2,59	2,59	2,59
Slovakya	2	1,97	1,89	1,99	1,97	1,99	2	1,99	2,09	2,02
Slovenya	3,77	3,75	4,16	4,57	4,51	4,66	4,71	4,53	3,79	3,59
İspanya	1,77	1,71	1,74	1,97	1,88	1,94	1,87	1,84	1,84	1,78
İsveç	2,56	2,37	2,37	2,34	2,18	2,19	2,22	2,14	0,25	0,27
İsviçre	1,68	1,64	1,64	1,6	1,6	1,61	1,48	1,5	1,52	1,55
Türkiye	3,71	3,46	3,26	3,49	3,26	3,3	3,26	3,1	2,3	2,22
İngiltere	2,46	2,44	2,43	2,46	2,44	2,41	2,39	2,36	2,3	2,26
ABD	0,79	0,79	0,78	0,76	0,75	0,73	0,72	-	-	-
OECD Avrupa	2,5	2,51	2,53	2,57	2,53	2,51	2,51	2,42	2,32	2,25
OECD Toplam	1,65	1,63	1,63	1,65	1,64	1,67	1,67	1,6	1,54	1,51

Kaynak. OECD'den faydalanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

6. Sonuç

Önemli dışsal maliyetlere sahip küresel kamusal bir mal olan çevre, insan sağlığı ve ekonomik büyüme için küresel bir tehdit oluşturmaktadır. Tek bir devletin kendi ekonomik gücü veya kaynağı, dünyanın tamamını ilgilendiren çevre sorunlarının çözümünde tek başına yeterli olamamaktadır. Dolayısıyla diğer ülkelerin veya örgütlerin çevre sorunlarıyla mücadelede tek başlarına ayrı ayrı çözüm üretmeleri yerine, küresel iş birliği yaparak bütünsel bir bakış açısıyla hareket etmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda, tüm dünya ülkeleri için doğal ve ekonomik yaşam açısından küresel tehdit oluşturmaya başlayan çevre sorunlarını ortadan kaldırmak adına, dünya genelinde ülkeler ve örgütler çevre politikalarına yoğun bir biçimde yönelmiştir. Bu kapsamda birçok ülke vergi sistemlerinin içerisine çevre vergisini dahil etmiştir.

Çalışmanın bulgularından ilki, Türkiye'de uygulanan çevre vergisinin OECD ve/veya AB ülkelerindeki uygulamalardan farklı olduğu yönündedir. Çevre vergileri, Avrupa ülkelerinde üzerine konuldukları mal ve hizmetlerin maliyetlerini arttırdığından, üretici ve tüketici karar birimleri bu sayede çevreye zararlı olmayan faaliyetlere yönlendirilmekte ve bununla birlikte teknolojik gelişme de sağlanmaktadır.

Çalışmanın bir başka bulgusu ise, söz konusu ülkelerde uygulanmakta olan çevre vergileri ilk aşamada “yönlendirme ve denetleme” amacına hizmet etmektedir. İkinci aşamada ise çevre vergileri mali amaca odaklanmaktadır. Elde edilen bulgulardan hareketle, Türkiye'deki uygulamalar incelendiğinde, doğrudan çevrenin korunmasına ilişkin olarak yönlendirmek ve denetlemek amacıyla uygulamaya konulmuş olan ‘Çevre ve Temizlik Vergisi’ dışında doğrudan bir çevre vergisi uygulamasına rastlanılmamaktadır.

Çalışmanın bir diğer bulgusu, Türkiye’de çevre vergileri, faaliyetleri ve/veya davranışları çevre dostu veya kirliliği azaltıcı olacak şekilde yönlendirmek ve bu faaliyet ve/veya davranışları denetlemekten çok çevre vergileri mali amaçlar güdülerek bütçeye bir gelir kaynağı yaratma amacıyla kullanıldığı dikkat çekmektedir. Zaten Türkiye’de elde edilen vergi gelirlerinin önemli bir bölümünü enerji ve ulaştırma vergilerinden elde edilen gelirler oluşturmaktadır. Bununla birlikte, uygulanmakta olan çevre vergileri arasında elektrik ile petrol ürünleri üzerinden alınan ÖTV ve MTV ilk sıralarda yer almaktadır. Söz konusu çevre kirliliğine sebebiyet veren elektrik ve petrol vb. yakıtların vergilendirilmesinde çevreye salınan emisyon miktarına ya da neden olduğu kirliliğe bakılmaksızın, sadece tüketim miktarı baz alınarak vergilendirme yapılmaktadır. Nitekim bu tespitler de çevre vergilerinin çevre kirliliğini önleme, yönlendirme-denetleme amacından çok mali amaçların güdüldüğünü kanıtlamaktadır. İskandinavya ülkeleri çevresel hedefleri gerçekleştirmek üzere uygulamaya koymuş olduğu çevre vergilerini başarıyla uygulamaktadır. Özellikle vergi tabanı oldukça geniş olan Danimarka uygulamaya koyduğu vergilerle dikkat çekmektedir. Örneğin Danimarka’da uygulanan karbon vergisinin, fosil yakıtların çevreye saldığı emisyon miktarı üzerinden alınıyor olması, verginin nihai amacının yönlendirme-denetleme amacına hizmet ettiğini kanıtlamaktadır. Danimarka aynı zamanda uygulamaya koymuş olduğu vergilerin yanında bazı destekleyici çevresel araçlara da başvurmaktadır.

En başta Türkiye’de çevre kirliliğini önlemek bir amaç olarak görülecekse eğer, çevre vergilerinin bu amaç doğrultusunda düzenlenmesi gerekmektedir. Örneğin motorlu taşıtlar vergisinin düzenlenmesi gerekmektedir. Söz konusu verginin tüketim miktarı üzerinden alınması yerine karbondioksit emisyonlarına dayalı olarak vergi alınması çevre vergisinin amacına daha uygun olacaktır. Özetle çevre kirliliğine neden emisyon miktarı üzerinden vergi alınması, hem dışsal maliyetin minimize edilmesine katkı sağlayacak hem de diğer taraftan bütçeye ek bir kaynak sağlanması noktasında katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- 2464 Sayılı Belediye Gelirleri Kanunu. (1987). *Mevzuat*. 04 23, 2021 tarihinde <https://mevzuat.gov.tr: https://mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2464.pdf> adresinden alındı
- 2872 Sayılı Çevre Kanunu. (1983). *Mevzuat*. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2872.pdf> adresinden alındı
- 4207 Sayılı Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Korunması Hakkında Kanun. (1996). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4207.pdf> adresinden alındı
- Aydın, A. R. (2020, 01 01). *Milliyet*. 04 28, 2021 tarihinde milliyet.com.tr: milliyet.com.tr/ekonomi/poset-1-yilda-eridi-6112483 adresinden alındı
- Barbier, E. B., & Burgess, J. C. (2020). Sustainability and development after COVID-19. *World Development*(135).
- Brundtland, G. H. (1987). *Our common future, report of the world commission on environment and development*. 03 26, 2021 tarihinde <https://sustainabledevelopment.un.org: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> adresinden alındı
- Canpolat Bıçakçı, S. (2009). Çevre vergisi ve Türkiye uygulaması, (Yüksek Lisans Tezi). *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Canpolat Bıçakçı, S. (2017). Çevre vergilerinin araçsallığı üzerine bir değerlendirme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 348-369.
- Çelikkaya, A. (2011). Avrupa Birliği üyesi ülkelerinde çevre vergisi reformları ve Türkiye'deki durumun değerlendirilmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 97-120.
- Debniak, P. (2018). Environmental taxes and their role in the economics of sustainable development. *Management Issues*, 16(75), 72-87.
- Değirmendereli, A. (2000). Çeşitli ülkelerde uygulanan ekolojik vergiler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 251-266.
- Ertekin, & Dam. (2020). Türkiye'de çevre vergilerinin çevresel etkileri üzerine bir değerlendirme. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 3. Uluslararası EUREFE Kongresi Özel Sayısı, 15(66), 66-87.
- European Commission. (2018). *Turkey 2018 Report*. Brussel.
- Ferhatoğlu, E. (2003). Avrupa Birliği'nde ortak çevre politikası çerçevesinde çevre vergileri. *E-Yaklaşım Dergisi*(3).
- Frone, S., & Constantinescu, A. (2019). Conceptual issues of environmental taxes for a sustainable development. *VI Edition* , 297-303.

- Greenpeace Akdeniz. (2021, 04 26). Türkiye yine Avrupa'dan en çok plastik çöp alan ülke oldu. 04 29, 2021 tarihinde <https://www.greenpeace.org/turkey/basin-bultenleri/turkiye-yine-avrupadan-en-cok-plastik-cop-alan-ulke-oldu/> adresinden alındı
- Gündüz, İ. O., & Agun, B. H. (2013). Çevre vergilerinin yerel yönetim düzeyinde uygulanması: Avrupa Birliği ve Türkiye Uygulaması. *Maliye Finans Yazıları*, 27(99), 55 - 79.
- Jalil, A., Mian, N., & Rahman, M. K. (2013). Using plastic bags and its damaging impact on environment and agriculture: an alternative proposal. *International Journal of Learning and Development*, 3(4), 1-14.
- Jamali, T. (2007). *Ekolojik vergiler (çevre vergileri)*. Ankara: Yaklaşım Yayıncılık.
- Labeaga, J. M., & Labandeira, X. (2020). Economics of environmental taxes and green tax reforms. *Sustainability*, 12(1).
- Miceikiene, A., Rauluskeviciene, J., Streimikine, D., & Ciuleviciene, V. (2018). Assessment of the effect of environmental taxes on environmental protection. *Ekonomicky Casopis (Journal of Economics)*, 66, 286-308.
- Ministry of Finance. (2007). The history of green taxes in Norway. <https://www.regjeringen.no/en/historical-archive/Stoltenbergs-2nd-Government/Ministry-of-Finance/tema-og-redaksjonelt-innhold/The-history-of-green-taxes-in-Norway/id418097/> adresinden alındı
- Muhammad, I., & Hasnu, N. N. (2020). Developing an environmental tax framework for Malaysia: learning from Vietnam's environmental tax implementation experiences. *Proceedings-4th International Conference on Sustainable Innovation*, (s. 188-191). Indonesia.
- Mutlu, A. (2006). Küresel kamusal mallar bağlamında sağlık hizmetleri ve çevre kirlenmesi: üretim, finansman ve yönetim sorunları. *Maliye Dergisi*, 53-78.
- Ng-Kent, K. (2020, 01 03). Denmark sets record by sourcing nearly half its power from wind energy. 04 28, 2021 tarihinde <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/denmark-power-wind-energy-climate-turbines-sea-a9269076.html> adresinden alındı
- OECD. (2008). [www.oecd.org](http://www.oecd.org/greengrowth/greengrowthandtaxation.htm). 12 09, 2020 tarihinde <http://www.oecd.org/greengrowth/greengrowthandtaxation.htm> adresinden alındı
- Öz, E., & Kutbay, H. (2016). Ekolojik vergileme: seçilmiş bazı dünya ülkeleri ile Türkiye verilerinin karşılaştırılması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 247-271.
- PAGEV. (2020, 09). *Türkiye Plastik Sektör İzleme Raporu*. 04 25, 2021 tarihinde <https://pagev.org/upload/files/Plastik%20%20Sekt%C3%B6r%20Raporu%202020%20-%20Ocak%20-Eyl%C3%BC1%20%281%29.pdf> adresinden alındı

- Repetto, R., Roger, D. C., Jenkins, R., & Geoghegan, J. (1992, Nowember). Green fees: how a tax shift can work for the environment and the economy. *World Resources Institute*.
- Resmî Gazete. (2010, 10 27). <https://www.mevzuat.gov.tr>. 04 24, 2021 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=14390&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> adresinden alındı
- Rufael, Y. W., & Weldemeskel, E. M. (2021). Do environmental taxes and environmental stringency policies reduce CO2 emissions? Evidence from 7 emerging economies. *Environmental Science and Pollution Research*.
- Soylu, M. (2020). Sürdürülebilir kalkınma teorisi çerçevesinde ekolojik vergiler ve Türkiye açısından değerlendirilmesi Yüksek Lisans Tezi. *Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Sönmezoğlu, F., & Erler Bayır, Ö. (2012). Çevre sorunlarına ilişkin uluslararası rejimler. *İ.Ü Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 247-289.
- Sugözü, İ. H., Yıldırım, H., & Aydın, H. İ. (2014). Vergi adaleti açısından motorlu taşıtlar vergisinin analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (32), 115-128.
- Şahin, M. (2020). Sürdürülebilir çevre dinamikleri için yeni bir enstrüman: plastik poşet vergisi. *Vergi Raporu* (246), 107-121.
- Terzi, S. (2017). Sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde Türkiye’de uygulanan çevre politikası araçlarının değerlendirilmesi. *Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Şehircilik Bakanlığı*.
- Topal, M. H., Günay, H. F., Yılmaz Uğur, C., & Aydın, A. (2020). Sebepi eylem teorisi bağlamında ücretli poşet kullanım niyeti üzerinde etkili olan faktörlerin incelenmesi. *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 9(17), 86-107.
- Toprak, D. (2018). Environmental policies and fiscal instruments in the context of sustainable development: an analysis of environmental taxes. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty*, 5(3), 812-838.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982, 07 11). *TBMM*. 04 12, 2021 tarihinde www.tbmm.gov.tr: https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf adresinden alındı
- TÜRMOB. (2021). 03 23, 2021 tarihinde <https://www.turmob.org.tr>: <https://www.turmob.org.tr/ekutuphane/Read/d8e47c89-a4e3-4fb9-8f76-6f30ccb03ae7> adresinden alındı
- Tütüncü, S. İ. (2012). Çevre vergileri ve uluslararası standartlara uyum açısından Türkiye değerlendirmesi, (Yüksek Lisans Tezi). *İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

- UN. (2020). *The Sustainable Development Goals Report 2020*. <https://unstats.un.org/sdgs/report/2020/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2020.pdf> adresinden alındı
- Üstün, Ü. S. (2012). Motorlu taşıtlar üzerinden alınan vergilerin çevreyi korumaya yönelik ve adil olarak düzenlenmesi. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16(1), 153-190.
- Yalçın, A. Z. (2013). Potansiyel bir çevre vergisi olarak motorlu taşıtlar vergisi: Avrupa Birliği ve Türkiye arasında karşılaştırmalı bir analiz. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(2), 141-158.
- Yüksel, C. (2013). Kamu ekonomisi ve çevre sorunları. C. Oskay ve C. Yüksel (Eds.) *Türkiye Ekonomisinde Güncel Ekonomik ve Mali Konular* içinde (ss. 173-189) Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.